

אחת האקסיומות החינוכיות המושרשות ביותר, אומרת שבן זכר זקוק לדמות אב בבית. האב הוא זה שאמור לשחק איתו כדורגל וללמד אותו לרכב על אופניים, לשרוק בשתי אצבעות, להעיף עפיפון וכמובן להשתין בעמידה. דרך ההזדהות עם דמות האב, טען פרויד, מפתח הבן את העצמאות, התעוזה וכל אותן תכונות גבריות אחרות. ילד שגדל בלי אבא בבית, סברו תמיד, חזקה עליו שיהפוך בהשפעת תפנוקיה של האם לרכרוכי, לא עלינו, ואולי אפילו הומו של ממש. מאידך, הוא עלול להידרדר לפשע ואלימות בלי הורה מהמין החזק, שיודע להציב גבולות.

עכשיו באה הפסיכולוגיה האמריקאית דר' פגי דרקסלר, מבית הספר לרפואה באוניברסיטת קורנל, מקווצצ'ת את כל הקלאסיקה הזאת לכדי כדור קטן ומעיפה בנושלתיות לאשפה. בנים שגדלו בלי אב, היא מכריזה בעקבות מחקר של עשר שנים, לא רק שלא ניזוקים, הם אפילו יוצאים נשכרים מהעדרו של אב צמוד. הם עצמאיים, בטוחים בעצמם, מתוחכמים, חברותיים, בעלי קשת רחבה של תחומי עניין ויודעים לשלב בין קשיחות לרגישות. בקיצור, מודל גברי משודרג.

בספרה "Raising Boys Without Men" (לגדל בנים בלי גברים) שיצא בארה"ב לפני כמה חודשים ועורר סערה רבתי, מגוללת דרקסלר את משנתה הפרובוקטיבית, שמנשלת את האבות מחשיבותם ומשמעותם בחיי בניהם, וקובעת שכל דמות גברית מזדמנת יכולה למלא את התפקיד לא פחות טוב, ואפשר גם בכלל בלי. התגובות שזכתה להן באמריקה השמרנית, הסוגדת לערכי המשפחה, נעו בין "פמי-נאצית" ל"קחי את התחת הלסבי שלך לאירופה" והיא הואשמה במתן לגיטימציה לאבות לנטוש את ילדיהם. הדברים הגיעו עד לשכירת שירותיה של חברה אבטחה.

אבל ליחסי הציבור זה לא הזיק, ההיפך. ההזמנות להרצאות על המחקר לא הפסיקו לזרום ורשת הטלוויזיה HBO מתכוונת להפיק עליו סרט תיעודי. מלבד זאת, יש לציין שהיו גם מצדדים. "ספר חשוב שישמש כמגדלור למיליוני אמהות חד הוריות", גרסה אחת הביקורות וגם "ספר שמדבר על מה שבאמת חשוב בהורות". דרקסלר זכתה ללא מעט טלפונים נרגשים של אמהות חד הוריות, אחת מהן הייתה אמו של רוכב האופניים האגדי לאנס ארמסטרונג, שננטש על ידי אביו בילדותו. ארמסטרונג האם סיפרה כמה מרגיזה אותה השאלה מי שימש מודל לחיקוי לבנה. "אני כמובן הייתי המודל", אמרה לדרקסלר. למרות שהיא עצמה נשואה לאותו גבר במשך 36 שנה ומגדלת איתו בן ובת, הגיעה דרקסלר למסקנה שמשפחה כמו שלה היא עולם הולך ונעלם והחליטה לבדוק את ההשלכות של השינוי על הדור הבא. היא החלה את מחקרה ב-1996. בשנתיים הראשונות בדקה 16 משפחות רגילות לעומת 16 משפחות חד מיניות של שתי אמהות. בהמשך החליטה לברר האם מה שמצאה במשפחות של שתי אמהות, נכון גם לגבי משפחות של אבא אחת, והשלב הבא של המחקר כלל גם 30 משפחות של אמהות חד הוריות מבחירה ו-30 משפחות של חד הוריות מכורח הנסיבות, כלומר גרושות, פרודות ואלמנות, תוך השוואתן של כל אלה למשפחות הרגילות. המשותף לכל המשפחות הוא, שהיה בהן בן אחד לפחות.

דרקסלר ליוותה את המשפחות במשך שנים ועם הזמן נכנסה עמוק לחייהן, עד לרמה של הסעת הילדים לבית הספר ולחוגים. המסקנה המרכזית אליה הגיעה היא, שגבריות יכולה להתפתח ללא תיווך של דמות גברית צמודה. ומעבר לזה, הורות טובה אינה תלויה במין ההורה או במספר ההורים בבית. היא לא טוענת שדמויות גבריות מיותרות בחיי הילד, אבל אומרת שאין הכרח שיהיו בן הזוג של אימא. גם סבא, דוד, חבר או מורה יכולים לשאת בתפקיד לסירוגין ובהצלחה. לגברים הללו, למרות שאינם נוכחים בקביעות בחיי היומיום, יכולה להיות לטענתה השפעה רבה יותר על חיי הילד, מאשר לאבא שמגיע מהעבודה בערב ומבלה עם ילדיו, על פי נתונים סטטיסטיים מארה"ב, 11 דקות בממוצע ביום. "התפישה הרווחת בארה"ב אומרת, שרוב הילדים האמריקאים גדלים בבית עם אבא ואימא שנשואים זה לזה", אומרת דרקסלר בראיון מניו יורק, כשהיא נשאלת מה היה הטריגר למחקר, "אבל האמת היא, שרק פחות מ-23 אחוז ממשקי הבית נכללים בקטגוריה הזאת, לפי הלשכה לסטטיסטיקה בארה"ב. הנתונים מראים גם, שכ-8 מיליון נשים מגדלות ילדים לבד ולפחות עוד 100,000 משפחות מורכבות מבנות זוג לסביות. לגדל ילדים לבד יכולה להיות משימה קשה לכל אישה, אבל יש דאגה מיוחדת ששמורה לאמהות לבנים. יש תחושה שבן זקוק לגבר בחזר המיטות של אמו, כדי להפוך לגבר בעצמו, ואני רציתי לברר אם זה נכון, בהתחשב בעובדה שמספר האמהות הלא נשואות או גרושות, עלה מ-3 מיליון ב-1970 לכ-8 מיליון כיום".

אחת הטענות כלפי מחקרה של דרקסלר, היא שהנשים שחקרה הן ברובן נשים משכילות, בשלות, מודעות לעצמן ומבוססות כלכלית, שהגיעו להורות מתוך החלטה והכרה. דרקסלר מודה שהמשפחות שבדקה לא היוו מדגם מקרי. "האינדיקציה הטובה ביותר לרווחתו של ילד, היא המצב הסוציו-אקונומי של המשפחה. הרבה מהאמהות שבדקתי הן אכן משכילות, בוגרות והשקיעו הרבה מחשבה בהורות. אבל למרות זאת,

אני חושבת שסוציולוגים מבלבלים בין מבנה משפחתי לבין גורמים כלכליים שיכולים להשפיע על ההתנהגות. מאמינים שבנים שגודלו על ידי אם אחת או שתי אמהות יפכו בהכרח לפראיים וחסרי שליטה בלי אבא בבית או מצד שני לחלשלושים וילדים של אמא'. אני גיליתי שזה לא נכון. במציאות, התפקוד ולא הרכב המשפחה, קובע אם ילדים יצליחו או לא. מספר הפעמים שבהם הורה (אמא ו/או אבא) יושב לארוחת ערב עם ילדיו, הוא מדד טוב יותר למה שייצא מהם מאשר המספר או המגדר של ההורים סביב השולחן".

כשהיא נשאלת איך התמודדה עם התגובות המתלהמות לספרה בארה"ב והאם ציפתה להן, היא משיבה שבתחילה הופתעה מכמות האנשים שהספר פגע אצלם בעצב חשוף, בהתחשב בסטטיסטיקות לגבי המשפחות החד הוריות. "המיילים שקיבלתי היו בחלקם מעודדים ובחלקם מטרידים, ועדיין אני מרגישה שהספר מאוד חשוב ויהיה עוד יותר חשוב, לאור הטרנד החד הורי המתגבר. אני שמחה שהמסר של הספר נשמע ומוכן כראוי, ועיקרו הוא שכשמגדלים ילדים, איכות ההורות היא הקובעת, ולא מספר ההורים, מינם או נטייתם המינית. וגם שלבנים יש יכולת מובנית להפוך לגברים, והורות טובה, גברית או נשית, יכולה לטפח אותה".

רחל, אם חד הורית לשני בנים בני 19 ושנתיים (את הצעיר הרתה בבנק הזרע), תומכת במסקנותיה של דרקסלר. אביו של הבן הגדול עזב את הבית כשהילד היה בן שבעה חודשים. במשך כמה שנים נפגש איתו אחת לכמה חודשים, עד שנעלם לחלוטין. "למעשה הילד גדל בלי אבא", היא מספרת. "גם בתקופה שהם נפגשו, הוא לא היה דמות משמעותית או חשובה בשביל הילד. אני לא זוכרת אותו מפגין אהבה או דאגה של אבא. כשהחלטתי לפני כמה שנים להביא עוד ילד, הבן הגדול היה זה שהציע לי ללכת לבנק הזרע. הוא אמר לי 'בשביל כוס חלב לא צריך פרה'".

ואת לא רציית אבא לבן הקטן?

"לא ממש. אני מקווה שתהיה לי זוגיות, אבל אני לא רוצה להתחלק בילדים שלי. אני לא רוצה אחר כך, אם זה לא יילך, להתחיל להביא ולהחזיר בשבת מבית אחר. בשביל 1,000 שקל מזונות זה לא שווה לי. האבא של הבן הגדול לא הועיל לו, אולי רק הזיק ואני מוותרת על התענוג". לדבריה, היא יכולה להבחין בהבדל בין בנה הבכור שגדל ללא אב לבין חבריו שגדלו בבתים רגילים. "אני והוא כמו חברים, מתחלקים בכל דבר. הקשר בינינו הרבה יותר טוב מאשר אצל חברים שלו שיש להם שני הורים. לפעמים הוא מספר שהם מקנאים בו. אצלם יש נתק עם ההורים וכל הזמן מכתיבים להם מה לעשות. אצלנו יש חברות.

"כשהוא היה קטן, העובדת הסוציאלית שליוותה אותנו אמרה לי שאם הוא לא ייפגש עם אבא שלו, הוא יהיה הומו. ממש ככה. הייתי בהלם. שנים חייתי בפחד שאולי היא צדקה, אבל היום אני יודעת שזה בולשיט. אני לא מרגישה אשמה, כי תמיד נתתי לו הכול, מעל ומעבר. היו לו פה ושם דמויות גבריות, דודים, סבא, אבל הם נתנו רק כמה שיכלו. "היום הבן שלי הוא ילד מאוד עצמאי, הוא בשלך מעולה והוא בן אדם מאוד אכפתי ומשקיען שאוהב לתת. הוא מתנדב במשמר האזרחי ועוד מעט הוא מתגייס. הוא עובד ומדי פעם מביא כסף הביתה, קונה לאח שלו מתנות, למרות שחשוב לי שהוא יישאר אה ולא ייכנס לתפקיד של אבא. הוא מסוגל לדבר על הרגשות שלו, הוא מספר לי את הדברים הכי סודיים. ברור שאי אפשר לדעת איך הוא היה יוצא אם הוא היה גדל עם אבא שלו".

גם מירי גידלה את שני בניה (היום בני 26 ו-22 ומנהלים קריירות מצליחות למרות גילם הצעיר) כמעט לבדה, לאחר שהתגרשה מבעלה כשהיו בשנותיהם הראשונות. מכיוון שהבעל, שאינו ישראלי, עזב לאחר הפרידה את הארץ, המפגשים בינו לבין הבנים היו מועטים. "היתרון הגדול כשיש הורה אחד", היא אומרת, "זה שאין חיכוכים. יש אווירה יותר חיובית בבית. הילדים מקבלים את מה שאת מחליטה וזהו. אין זוג שאין שלא מתווכח ורב וגם כשההורים הם זוג מאוהב שעסוק אחד בשני, זה על חשבון הילד. "קשה לי להגיד שלהיות חד הורית זה המצב האידיאלי. ברור שיותר קל כלכלית כשיש שני מפרנסים וברור שיותר טוב כשיש לבן אבא שיכול למשל לדבר איתו בגיל ההתבגרות על נושאים כמו מין, מה שאני נאלצתי לעשות בעצמי.

"הרבה פעמים הייתה לי תחושת פספוס על זה שהם גדלו בלי אבא, אבל באמת היו גם יתרונות. זה שהם עצמאיים מאוד ומסוגלים היום להסתדר בכל מצב ולא מעט בגלל שאני שימשתי להם מודל של אדם חזק שמסתדר לבד ושורד, זה שהם לא גדלו תחת מכש של לחצים וציפיות של אבא. לאבות יש המון ציפיות מהבנים שלהם שיגיעו לסטאטוס חברתי מסוים וכשזה לא קורה הם מתאכזבים. לאמהות יותר חשוב שהילד יהיה מאושר".

אנשי מקצוע שהתבקשו להגיב על התיאוריה של דרקסלר, הגיבו בפחות התלהבות. אחד מהם אמר בצנינות שהיא מאפשרת להיפטר מכל המין הגברי. הפסיכולוגית ההתפתחותית גילה הרן, מסתפקת באמירה שמסקנת המחקר, שאין צורך באבות, נראית גורפת. "מעבר לרעיון של דמות אב ודמות אם, ילד זקוק לשני מודלים, המאפשרים למידה על טיבן של וריאציה וסובלנות לשוני. אלה למידות חשובות, שמאפשרות התלבטות וקונפליקט המשמעותיים להתפתחותה של האישינות הבריאה, הבלתי שטוחה, היכולה להסתכל על הדברים ממספר נקודות מבט. אגב, זו גם הסיבה שבעבודה טיפולית עם הורים, אנחנו מעודדים הרבה פעמים להביע את השוני ביניהם. כל עוד האחד תומך בשני, הילדים רק יוצאים נשכרים ממגוון האפשרויות והסגנונות הנפרש למולם.

"האמת חייבת להיאמר, שמאחר והעניין המגדרי טבוע בתוכנו, הרי שקיימים הבדלים בקשרי אם-בת אם-בן, כמו גם אב-בן אב-בת. יתרה מזאת, מחקרים מראים שהורים מקדמים אצל ילדיהם פעילויות האופייניות למין ולאינטרסים האופייניים למין, כבר מגיל 12 חודש. מגמות חברתיות שהביאו לצמיחת מבנים משפחתיים חדשים, משפחות חד הוריות והומוסקסואליות, הביאו בשני העשורים האחרונים לפריחת המחקר, בעיקר בארה"ב, העוסק בבריאותם הנפשית של הילדים הגדלים במשפחות האלה. "המחקרים הללו, שהשוו בין ילדים הגדלים במשפחות של אמהות לסביות לכאלה הגדלים במשפחות הטרוסקסואליות, מצאו שוב ושוב שילדי הלסביות מתפתחים באופן תקין בכל המובנים: הרגשי, ההתנהגותי, החברתי והקוגניטיבי. הילדים תוארו כבעלי הסתגלות טובה, הישגים אקדמיים גבוהים ורמה חברתית טובה. ילדי שתי הקבוצות קיבלו ציונים דומים על גבי מדדים שבחנו בריאות והסתגלות רגשית והמחקרים אף הראו שההתפתחות הכללית של תפקיד המין, ההעדפה המינית והזהות המגדרית בקרב צאצאי האמהות האלו, אינה שונה משמעותית.

"ההסברים שניתנו לממצאים המהפכניים האלה, היו קשורים בהשפעה האיכותית השונה, אמנם, אך המוצלחת במידה שווה, שיוצרת נוכחות של דמות הורית נשית נוספת. משמעו של כל זה, שהמודל הפסיכו-סקסואלי של פרויד, שהיה מקובל במשך שנים, אינו עומד עוד במבחן המציאות. פרויד גרס שהבדלים ביולוגיים בין המינים משחקים תפקיד חשוב ביותר בתסביך האדיפלי, שפתרונו בהזדהות עם ההורה מאותו המין. מנקודת מבטה של התיאוריה הזאת, היעדר דמות ההורה מאותו המין עלול להוביל להזדהות לקויה והתפתחות לקויה של מאפייני תפקיד המין.

"בשורה התחתונה ניתן לומר, שילד זקוק למשולש של זוג הורים, יהא מינם אשר יהא, וילד. כלומר, השלישי במשולש יכול להיות סבא, דוד או בת זוגתה של האם".